

HAKAN ÖZOĞLU
Osmanlı'da Kürt Milliyetçiliği

HAKAN ÖZOĞLU Lisans eğitimini İstanbul Üniversitesi'nde, yüksek lisans ve doktora eğitimini Ohio State University'de tamamladı. Araştırma alanı İslâm, Ortadoğu tarihi ve aynı bölgede milliyetçiliğin şekillenişidir. Halen University of Central Florida'nın tarih bölümünde profesördür. *Osmanlı Devleti ve Kürt Milliyetçiliği* (Kitap Yayınevi, 2005) ve *Cumhuriyetin Kuruluşunda İktidar Kavgası* (Kitap Yayınevi, 2011) yayımlanmış eserleridir.

Kitap Yayınevi, 2005-2009 (2 baskı)

Kurdish Notables and the Ottoman State
Evolving Identities, Competing Loyalties, and Shifting Boundaries
© 2004 State University of New York Press

İletişim Yayınları 2417 • Araştırma-İnceleme Dizisi 401
ISBN-13: 978-975-05-2128-7
© 2017 İletişim Yayıncılık A. Ş.
1. BASKI 2017, İstanbul

EDITÖR Kerem Ünüvar
DIZI KAPAK TASARIMI Ümit Kıvanç
KAPAK Suat Aysu
KAPAK FOTOĞRAFI Kürt aşiret reisleri
UYGULAMA Hüsnü Abbas
DÜZELTİ Remzi Abbas
DİZİN Emre Bayın
BASKI Ayhan Matbaası · SERTİFİKA NO. 22749
Mahmutbey Mahallesi, Devekaldırımı Caddesi, Gelincik Sokak, No: 6/3
Bağcılar, İstanbul Tel: 212.445 32 38 • Faks: 212.445 05 63
CILT Güven Mücellit · SERTİFİKA NO. 11935
Mahmutbey Mahallesi, Devekaldırımı Caddesi, Gelincik Sokak,
Güven İş Merkezi, No: 6, Bağcılar, İstanbul, Tel: 212.445 00 04

İletişim Yayınları · SERTİFİKA NO. 10721
Binbirdirek Meydanı Sokak, İletişim Han 3, Fatih 34122 İstanbul
Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58
e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

HAKAN ÖZOĞLU

Osmanlı'da Kürt Milliyetçiliği

Kimlik, Evrim, Sadakat

*Kurdish Notables and the Ottoman State
Evolving Identities, Competing Loyalties,
and Shifting Boundaries*

ÇEVİRENLER

*Nilay Özok-Gündoğan
Azat Zana Gündoğan*

Yurdanur'a ve çocuklarıma...

İÇİNDEKİLER

Türkçe Baskıya Sunuş	11
-----------------------------------	----

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ	13
--------------------	----

Türkiye Cumhuriyeti'nin ortaya çıkışında Kürt milliyetçiliğinin rolü.....	15
Kısa bir milliyetçilik tartışması.....	17
<i>Milliyetçiliğin farklı yorumları</i>	18
Etnisite, milliyetçilik ve kimliğin gelişimi.....	24
<i>Kürt örneğinde milliyetçilik</i>	29
Osmanlı İmparatorluğu'nda milliyetçilik ve âyan.....	30
Bu araştırmamanın sınırları.....	35
Bölümlerin düzeni ve genel tezleri.....	37

İKİNCİ BÖLÜM

TARİHSEL METİNLERDE KÜRTLER VE KÜRDİSTAN	47
Kürtlerin kökeni.....	49
Ortaçağ kaynaklarında Kürtler ve Kürdistan.....	58
<i>Şerefhan Bitlisi</i>	58
17. yüzyıl: Ahmed-i Hani.....	65
Evliya Çelebi: Bir Osmanlı seyyahının bakışı.....	69

Osmanlı'nın son döneminde Kürtler ve Kürdistan.....	73
Kürdistan: İlk Kürtçe gazete.....	73
Şemseddin Sami.....	76
Birinci Dünya Savaşı sonrası dönem.....	77
Sonuç.....	81

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

OSMANLI DEVLETİ VE KÜRT AŞİRET YAPISI	85
Aşiret, emirlik ve Kürtler.....	86
Kuramsal çerçeve.....	86
Kürt aşiretlerinin tanımı.....	89
Osmanlı fetihleri öncesinde Kürt aşiret yapısı.....	91
Osmanlı-Safevi ilişkileri ve "Kürdistan".....	93
16. ve 17. yüzyıllarda Osmanlı idaresi.....	99
Klasik Osmanlı idaresi.....	99
Kürdistan'daki Osmanlı idaresi.....	102
Gittikçe azalan özerklik düzeyi.....	109
19. yüzyıl Kürdistanı'nda Osmanlı idari politikaları.....	113
Sonuç: Osmanlı yönetiminin yol açtığı gelişmeler.....	121

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

KÜRT "ÖN-MİLLİYETÇİLİĞİ"?	129
Kürt militanlığının milliyetçi boyutu.....	131
Bedirhan Paşa ve 1847'deki isyan.....	131
Nakşibendi Şemdinan ailesi ve Seyyid Ubeydullah.....	136
Milliyetçiliğe doğru bir dönüşüm: İki Kürt kültürel ve siyasi örgütü, 1908-20.....	144
Kürdistan Teavün ve Terakki Cemiyeti (KTTC).....	146
Kürdistan Teali Cemiyeti (KTC), 1918.....	152

BEŞİNCİ BÖLÜM

KÜRT MİLLİYETÇİLİĞİNİN ORTAYA ÇIKIŞINDA ESKİ BAĞLARIN VE ÂYANIN ROLÜ	159
Nakşibendi Şemdinan ailesi.....	161
Seyyid Abdülkadir (1851-1925).....	162

Bedirhan ailesi.....	172
<i>Emin Ali Bedirhan</i>	173
<i>Celadet Ali ve Kâmuran Ali Bedirhan</i>	182
<i>Bedirhan ailesinin diğer KTC üyeleri</i>	184
Cemilpaşazade ailesi.....	187
<i>Ekrem Cemilpaşa</i>	189
<i>Kadri Cemilpaşa (Zinar Silopi)</i>	191
Şeyh Şefik Efendi (Arvasi).....	194
Mehmet Şerif Paşa.....	198
Bediüzzaman Said Nursi.....	204
Hizanizade Bitlisli Kemal Fevzi.....	208
Sonuç.....	211

ALTINCI BÖLÜM

SONUÇ VE GELECEKTEKİ ARAŞTIRMALAR İÇİN ÖNERİLER.....

217

Cumhuriyet dönemi üzerine yapılacak çalışmalar için öneriler.....	224
--	-----

<i>KAYNAKÇAYA DAİR</i>	233
<i>KAYNAKÇA</i>	243
<i>DİZİN</i>	255

Türkçe Baskıya Sunuş

Türkler ve Kürtler Anadolu'da uzun süre beraber yaşamış, aynı dini paylaşan önemli iki halk. Buna karşılık Türkiye üzerine yapılan ve özellikle Türkiye'de yayınlanan akademik çalışmalarda Kürt konusu yakın zamana kadar, bilinen sebeplerden dolayı, maalesef kıyıda köşede kalmaktan kurtulamamıştır. Halbuki, Türkiye ve Osmanlı tarihini anlamak, Kürtleri bu tarihin önemli bir parçası olarak görmeyi gerektiriyor. Elinizdeki kitap Kürt önde gelenlerine ve onların 20. yüzyılda ortaya çıkan milliyetçilik hareketine "Türkiye Çalışmaları" çerçevesinde yaklaşıyor ve Osmanlı Devleti'nin Kürt aşiretleri ile ilişkilerini, mümkün olduğunca birinci el kaynaklara bağlı kalarak, tarih sürecinde inceliyor.

Kürtlerin Türkiye tarihindeki rolünü göz ardı etmek kadar yanlış olan başka bir yaklaşım da, Kürt kimliğinin tarih boyunca hep algılanabilecek ve değişmez bir öze sahip olduğunu iddia etmektir. Kitabın bölümlerden biri tamamen Kürt kimliğinin tarihteki gelişimini incelemeye ayrılmıştır ve Kürt teriminin anlamının tarih boyunca devamlı bir değişikliğe uğradığını ve bu değişikliğin en önemli sebeplerin-

den birinin, içinde yaşadıkları devletlerle olan etkileşimler olduğunu savunmaktadır.

Yakın zamana kadar Türkiye’de yayınlanan ve Kürt milliyetçiliğinin ortaya çıkışını inceleyen kitaplarda genellikle ideolojik boyut öne çıkmaktaydı. Bu da akademik tarafsızlığa ters düşmekte ve okurun yanlış bilgilendirilmesine sebep olmaktaydı. Son yıllarda birinci el kaynakların artan bir sıklıkla yayınlanmaya başlaması ve yabancı dillerdeki, akademik objektifliğe dikkat eden bazı önemli çalışmaların Türkçeye çevrilmesi sevindiricidir. Türkiye’deki okur böylece, Kürt milliyetçiliği gibi Türkiye, Ortadoğu ve hatta Avrupa için böylesine önemli bir konudaki literatürü daha yakından takip edebilme olanağına ve doğru bilgilendirilme şansına sahip olmaktadır. Umarım, elinizdeki bu kitap Osmanlı Devleti ve Kürt önde gelenleri arasındaki ilişkiler konusunda bilgi sınırlarımızı daha da genişletmeye katkıda bulunur.

HAKAN ÖZOĞLU

13 Ağustos 2005, Şikago

GİRİŞ

Kürt milliyetçiliği sorunu 21. yüzyıla girerken Ortadoğu'da patlamaya en hazır ve en kritik meselelerden biri olmaya devam ediyor. Büyük bir çoğunluğu Türkiye, Irak, İran ve Suriye'de yaşayan yaklaşık 20-25 milyonluk nüfuslarıyla Kürtler şüphesiz, dünyada kendi devleti olmayan en kalabalık etnik gruplardan birini oluşturuyor. 20. yüzyıldaki milliyetçi Kürt hareketleri kendi devletlerini kurma çabalarında buldukları devletlerin hükümetleriyle birçok ihtilaf yaşadılar. Bu çatışmalar, çoğunluğu sivil binlerce kişinin hayatına mal oldu. Yalnızca Türkiye'de, 1990'ların ikinci yarısındaki en son ayaklanmada ölü sayısı otuz binden fazlaydı. Bugün yukarıda bahsedilen devletlerin hükümetleri Kürt milliyetçiliğini toprak bütünlüklerine karşı doğrudan bir tehdit olarak görüyorlar ve bu korkunun tamamen yersiz olduğu da söylenemez. Modern Ortadoğu'da Kürt meselesi açık bir şekilde uluslararası; fakat aynı zamanda uluslararası da. Oldukça kalabalık olan diaspora Kürt toplulukları Almanya, Fransa ve Norveç başta olmak üzere birçok Avrupa ülkesinde yaşıyor ve milliyetçi siyasete aktif olarak katılıyorlar. Dolayısıyla

la, Kürtlerin milliyetçi amaçları uluslararası kamuoyunun büyük ilgisini çekiyor.

Her ne kadar Kürt milliyetçiliğinin niteliğinin ve kökenlerinin anlaşılması ve açıklanması acil bir ihtiyaç olsa da, konu ne yazık ki hâlâ üzerinde çok az çalışılmış durumda. Ortadoğu çalışmalarında Kürt milliyetçiliği alanına ilgi azlığının birçok nedeni var. Bu nedenlerden en açık olanı siyasi nitelikli. Kürt kimliğinin 20. yüzyılda siyasileşmesi, mevcut bilgi üretimine de yansdığından, meşakkatli bir akademik incelemeden sonra bunların çoğunun güvenilir olmadığı anlaşılıyor. Öte yandan, Kürt milliyetçiliği Ortadoğu'daki siyasi ve bölgesel statükoya karşı en büyük tehdit olarak görüldüğü için, bundan kaygı duyan devletler, dikkatlerini bu konuya yöneltmemeleri için akademisyenlerin gözünü korkutuyorlar. Ayrıca, birincil kaynaklara erişim zor, veya bu kaynaklar farklı yerlere dağılmış oldukları için, modern Ortadoğu konusunda çalışan akademisyenler ilgilerini daha kolay çekip çevirebilecekleri, kaynaklarına daha kolay ulaşabilecekleri konulara yöneltiyorlar. Bütün dünyada ona gösterilen ilgi, kolay ulaşılabilir zengin bilgi kaynakları ve konuya ayrılan bursların yeterliliği nedeniyle Filistin-İsrail çatışması, genç nesil lisansüstü öğrenciler için Ortadoğu'nun başlıca milliyetçi meselesi haline geldi. Kürt milliyetçiliği de kaçınılmaz olarak, uluslararası siyaset bağlamında Ortadoğu milliyetçiliği sorununun *de facto* temsilcisi haline gelen Filistin meselesinin gölgesinde kaldı.

İddialı bir çabayla, Kürt milliyetçiliği çalışmalarını şu anki marjinal konumundan kurtarıp Ortadoğu çalışmalarında bilgi üretiminin ana damarına taşımayı amaçlayan bu kitapta meseleyi Osmanlı İmparatorluğu bağlamında inceliyoruz. Esas olarak, Kürt milliyetçiliğinin, içine doğduğu Osmanlı bağlamında ortaya çıkışının ve gelişiminin arkasındaki toplumsal, siyasi ve tarihsel güçler üzerinde yoğunlaşıyoruz.